

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet
Preddiplomski studij Hrvatski jezik i književnost
Ana Brekalo

Gramatika Ardelija Della Belle
Istruzioni grammaticali della lingua Illirica
Završni rad

Mentor: prof. dr. sc. Ljiljana Kolenić

Osijek, 2012.

SAŽETAK

U radu će biti riječi o hrvatskoj gramatici talijanskoga gramatičara Ardelija Della Belle koja je nastala u vrijeme novoštokavske standardizacije na hrvatskom jugoistočnom kompleksu. Raspravlja se o promjenama u oblicima riječi što će se vidjeti kroz prikaz i podjelu imenica, pridjeva, zamjenica, brojeva, glagola, priloga i prijedloga. Na temelju relevantne literature i korpusa iz odabranih časopisa pokušat će se istaknuti razlika tadašnjeg i suvremenog hrvatskog književnog jezika. Imenice će biti razvrstane u tri razreda prema završetku G jd., a zatim dalje po padežima jednine i množine. Glagoli će, također, biti razvrstani u tri razreda, i to u glagole s nastavcima *-am*, *-em* i *-im* u 1. licu indikativa prezenta. Daljnjom podjelom glagoli će unutar tri razreda biti svrstani po glagolskim vremenima koja su zasvjedočena u dubrovačkim tekstovima osamnaestog stoljeća. Opširnije će se govoriti i o uporabi prijedloga uz pojedine padeže tipične za dubrovački govor.

Ključne riječi: Ardelijo Della Bella, hrvatska gramatika, hrvatski jezik u 18. st., suvremeni hrvatski jezik, morfologija imenica, pridjeva, zamjenica, brojeva, glagola, priloga i prijedloga

SADRŽAJ

1. UVOD.....	4
2. ŽIVOTOPIS ARDELIJA DELLA BELLE.....	4
3. HRVATSKI JEZIK U PRVOJ POLOVICI 18. STOLJEĆA.....	6
4. <i>ISTRUZIONI GRAMMATICALI DELLA LINGUA ILIRICA</i>	8
5. RAZRADA: GRAFIJA, PRAVOPIS I NAGLASNI SUSTAV.....	10
6. MORFOLOGIJA.....	13
6.1. IMENICE.....	13
6.2. PRIDJEVI.....	15
6.3. ZAMJENICE.....	16
6.4. BROJEVI.....	16
6.5. GLAGOLI.....	17
6.6. PRILOZI.....	18
6.7. PRIJEDLOZI.....	19
7. SINTAKSA.....	20
8. ZAKLJUČAK.....	22
9. LITERATURA.....	23

1. UVOD

Svjesni smo činjenice da je svaka ljudska tvorevina sklona promjenama, stoga ne iznenađuje ni činjenica kako je i sam jezik kao jedna od tih tvorevina, također, sklon promjenama. Kao i svaki drugi jezik, hrvatski jezik je od svog početka doživio brojne promjene koje su ostale zabilježene zahvaljujući brojnim leksikografima i gramatičarima koji su mukotrpnim radom vrijedno bilježili svako bogaćenje vokabulara književnoga jezika. U radu se analizira kratka gramatika hrvatskog jezika *Istruzioni grammaticali della lingua Ilirica*, gramatičara Ardelija Della Belle koja je objavljena 1728. godine u Veneciji. Skupa s rječnikom pod nazivom Dizionario italiano, latino ilirico, kojemu je pridodana čini jedno od ponajboljih djela starije hrvatske leksikografije, posebno zbog toga što je u njoj po prvi puta opisan dubrovački govor. Promjene koje su zasvjedočene u oblicima riječi bit će potkrijepljene primjerima rečenica iz Della Belline gramatike koje je on preuzimao iz građe dubrovačkih pisaca sedamnaestog i osamnaestog stoljeća.

Također, bit će riječi o nekim podacima vezanim uz život Ardelija Della Belle, njegovom misionarskom djelovanju te okvirno o hrvatskom jeziku prve polovice osamnaestog stoljeća, s obzirom da je riječ o gramatici pisanoj u tom periodu razvoja hrvatskoga književnoga jezika. U prvome dijelu rada također će se navoditi neki općeniti podaci koji se tiču gramatike *Istruzioni grammaticali della lingua Ilirica*, te ponešto o gramatikama na prethodnog stoljeća na koje se ona oslanjala.

Drugi dio rada opisuje gramatiku na razini pravopisa, morfologije i sintakse. U dijelu koji se odnosi na razradu pravopisa i grafije donosi se tablični prikaz Della Bellinih specifičnih grafema u odnosu na hrvatski fonološki inventar. U tom poglavlju obrađuje se i naglasni sustav te neke od glasovnih promjena. Zatim slijedi sistematičan prikaz morfologije imenica, pridjeva, zamjenica, brojeva, glagola, priloga i prijedloga koji su, također, potkrijepljeni Della Bellinim primjerima preuzetim iz dubrovačkog govora i pisma.

2. ŽIVOTOPIS ARDELIJA DELLA BELLE

Ardelijo Della Bella rođen je 14. II. 1655. u gradu Foggia, u nekadašnjoj Napuljskoj kraljevini. Obitelj Della Bella podrijetlom je iz Firence, gdje mu se rodio otac. Taj podatak kasnije će Ardeliju priskrbiti atribut Fjorentin. Niže obrazovanje stječe u rodnom gradu, a zatim odlazi u Napulj studirati crkveno i civilno pravo.

Nakon završenog fakulteta stupa u isusovački red 2. II. 1677., a ubrzo nakon toga, odlukom poglavara, 1681. odlazi predavati u Dubrovnik, što će odrediti nastavak njegova životnog puta. Tamo sljedeće tri godine na isusovačkom kolegiju predaje latinski jezik i književnost te govorništvo, ali uči i hrvatski jezik. Nakon tri godine provedene u Dubrovniku vraća se u Rim kako bi nastavio studij na Gregorijanskom sveučilištu, koji završava 1688. sa izvrsnim rezultatima. 1691. postavljen je za profesora filozofije u Peruggi, gdje ostaje tri godine. Iako mu se nudila zavidna karijera profesora na najboljim fakultetima, Della Bella se više vidio u ulozi misionara te se na vlastiti zahtjev vraća u Dubrovnik djelovati kao misionar od 1688. do 1691., s kratkim prekidom 1689. godine.

Sredinom 1702. nakratko se vraća u Italiju kako bi predavao skolastičku teologiju u Firenci, no već sljedeće godine u Split ga poziva znameniti nadbiskup Stjepan Cosmi. Namjeravao je reformirati biskupiju i napraviti temeljitu obnovu svećenstva i puka, a prvi kojeg je želio tamo vidjeti kao misionara bio je Della Bella. Tako se Della Belli napokon ostvarila želja da se bavi misionarskim radom. Sljedećih 30 godina posjećuje 17 biskupija duž cijele Dalmacije što mu je priskrbilo naslov „apostol Dalmacije“. Kada ga je nadbiskup Cosmi pozvao u Split imao je namjeru okupiti sposobne svećenike i organizirati kvalitetnu nastavu u novoosnovanom sjemeništu, što je zahtijevalo izradu kvalitetnih knjiga i priručnika. Osjećala se velika potreba za kvalitetnom gramatikom i rječnikom hrvatskog jezika, pa nadbiskup Cosmi moli Della Bellu da na sebe preuzme taj teški zadatak. Osim što je bio dobro obrazovan i učen, Della Bella je bio član Ilirske splitske akademije, ustanove za promicanje i kulturu hrvatskog jezika, književnog stvaralaštva i prosvjete.

Dugogodišnji boravak u Hrvatskoj i čitanje djela naših najboljih pisaca pomogli su mu svladavanju hrvatskog jezika te je prihvatio biskupovu molbu. U zimskim mjesecima, kada je uglavnom boravio u Dubrovniku, surađivao je s Đurom Matijaševićem, koji je prikupljao građu za rječnik Akademije ispraznijeh, utemeljene radi skrbi o ilirskom jeziku. Pored naporna misionarskog rada Della Bella je u periodu od dvadeset godina prikupljao građu za svoj rječnik *Dizionario Italiano Latino Ilirico*, koji je dovršen 1727. godine. U Mlecima se družio i s Ignjatom Đurđevićem koji je nadgledao štampanje *Uzdaha Mandaljene pokornice* dok je Della Bella pazio na tiskanje svojeg *Dizionarija*. Sve se to događalo u istoj tiskari čiji je vlasnik bio Kristofor Zane. On je tiskao Della Bellin rječnik i objavio ga u Veneciji

na dan 1. III. 1728. godine. Petar Bašić poboljšao je i priredio za tisak drugo izdanje Della Bellinoga rječnika, koje je objavljeno u dva sveska u Dubrovniku 1785. godine. Između posvete i predgovora „umetnio“ je gramatiku *Istruzioni grammaticali della lingua illirica* koja je dugo bila u sjeni zanimanja za rječnik.

Della Bella je bio vrstan propovjednik, a svoje propovjedi je marljivo pripremao i bilježio. Pisane su hrvatskim jezikom i pokazuju autorovo izvrsno baratanje jezikom koji mu nije materinji. Jedan njegov takav tekst sačuvan je u rukopisu i danas se čuva u Splitu, a objavljen je posthumno pod naslovom *Razgovori i pripovijanja*. Običavao bi ujutro držati prvu propovijed, prema potrebi već u svanuće, da seljaci mogu otići na svoje poslove. Nakon objeda poučavao je kršćanskom nauku, a navečer bi držao drugu propovijed koju bi nerijetko završio oštrim bičevanjem.¹ Svako jutro s užitkom bi hodočastio Gospi od Pojišana i tamo satima molio, a kasnije je poželio da ga tamo i pokopaju. Kroz povijest posvećena mu je velika pozornost jer nije bio samo veliki kršćanin, propovjednik i misionar, već i izvrstan gramatičar i leksikograf. Iako je njegov rječnik nastao po uzoru na prethodne, napravio je velik zahvat u leksikografskom radu. U članku Josipa Vončine pod nazivom *Isusovac Ardelijo Della Bella* stoji jedna pohvala Della Bellinom radu: *Rad Delabelin veoma je vrijedan, mnogo su se njime služili obrazovani ljudi u Dubrovniku, Dalmaciji i izvan nje. Poslužio je svima kasnijim leksikografima, a po prvom izdanju citiran je iscrpno i u Akademijinu rječniku.*² Suvremenici pišu o njemu kao o osobi impresivnih mogućnosti i velika srca koji je često pokretao ljude na obraćenja. 21. VII. 1733. doživio je srčani udar i time završava njegov rad. Umire četiri godine kasnije, točnije 3. XII. 1737. u Splitu, gdje je i pokopan u crkvi Gospe od Pojišana.

3. HRVATSKI JEZIK U PRVOJ POLOVICI 18. STOLJEĆA

Za pristup razradi ove gramatike nužno je prvo utvrditi značenje imenovanja hrvatskog jezika i što je ono značilo za gramatičare i leksikografe prije 19. st., odnosno, prije preporoda. Pod nazivom *Illiri* podrazumijevali su se južni Slaveni;

---

¹ http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=81940

² http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=82241

Srbi, Hrvati i Slovenci. Kulturni prostor koji su zauzimali je Koruška, Gorica, Istria, Krajnska, Štajerska, Horvatska, Slavonia, Dalmacija, Dubrovnik, Bosna, Cernagora, Hercegovina, Serbia, Bulgaria i dolnja Ugarska.³ Od prve hrvatske gramatike pa sve do preporoda u hrvatskim gramatikama koristili su se nazivi Illyricae, Dalmaticae odnosno Slavonicae, a nazivi pokazuju da se radi o trokutu koji su se često izjednačavali; Dalmacija se izjednačuje sa Slavonijom, Slavonija s Ilirikom itd.

Dalibor Brozović u knjizi *Povijest hrvatskoga književnog i standardnog jezika* predlaže podjelu povijesti hrvatske pismenosti s društvenojezičnoga i kulturnojezičnoga aspekta. Dijeli ju na šest razdoblja – tri predstandardna (9. – kr. 15. st.; 16. st.; 17. st. i prva polovica 18. st.) i tri razdoblja u razvoju jezičnoga standarda (druga polovica 18. st. – hrvatski narodni preporod; hrvatski narodni preporod - kraj 19. st.; 20. st.). Prema toj podjeli, pismenost 17. st. i prve polovice 18. st. pripada trećemu predstandardnom razdoblju, kojim ćemo se baviti. Upravo u tom razdoblju nastao je Della Bellin rječnik, najznačajniji rječnik za područje juga. U pismenome stvaralaštvu jugoistočnog kompleksa u početku trećeg razdoblja hrvatske pismenosti sudjeluju oba narječja toga kraja: štokavština (dalmatinska ikavica, dubrovačka ijekavica) i čakavština (južna čakavština sa štokavskim elementima). Brozović naglašava da se razdoblja nikako ne smiju promatrati zasebno jer su ona uzajamno povezana i svako razdoblje se nastavlja na prethodno, neka pitanja nosi sa sobom, neka se ranije riješe. Do sredine 18. st. bio je riješen problem pisma i narječja na hrvatskom jugoistočnom kompleksu. Za pismo odabrana je latinica, sjevernočakavska i južnočakavska pismenost polako se gase, a štokavština, unatoč postojanju ikavsko-ijekavskog dvojstva postaje temeljno narječje pismenosti jugoistočnog kompleksa. Posebno se isticao Dubrovnik koji je u najvećoj mjeri novoštokaviziran i s više arhaizama u govoru i pismu nego što je to u drugim novoštokavskim krajevima. Tih godina izlazi i Della Bellin rječnik i gramatika, značajni upravo zbog toga što su za primjere birane riječi iz građe dubrovačkih i dalmatinskih pisaca, ali i riječi iz živoga govora.

---

³ Tafra, Branka, *Jezikoslovna razdvojb*a, Matica hrvatska, 1995. str. 175.

4. ISTRUZIONI GRAMMATICALI DELLA LINGUA ILIRICA

Iako je ova gramatika nekada bila u sjeni zanimanja za rječnik, mnogi suvremeni pisci u svojim djelima kasnije su osvjetlili Della Bellino gramatičarsko umijeće. Najiscrpniji prikaz njegova života napisao je isusovac Gian Lorenzo Cammelijo pod naslovom *Breve ragguaglio della vita del. P. Ardelijo Della Bella*. Djelo je napisao još za vrijeme Della Bellina djelovanja, a objavljeno je nakon autorove smrti, točnije 1888. godine. U Hrvata, prvi je o Della Belli pisao Stjepan Bosanac u svom poznatom i često hvaljenom tekstu *Ocjena Dellabelline gramatike*, koji je objavljen u Nastavnom vjesniku 1901. godine. Tek devedesetih godina prošloga stoljeća interes za gramatiku je oživio pa o njemu pišu Zoran Kravar, Josip Jernej, Branka Tafra i mnogi drugi. Objavljivanjem tih tekstova znanost o jeziku otišla je korak dalje od Bosančeva teksta staroga cijelo stoljeće koji gramatiku ocjenjuje gotovo negativno tvrdeći da je ona samo prerada Kašićevih *Institucija*. Bosanac je za te tvrdnje imao dosta argumenata jer je Della Bella neke konstrukcije uistinu preuzeo od Kašića, ali je napravio i pomak - unio je neke promjene koje će kasnije biti uzor mnogim književnicima, leksikografima i gramatičarima.

Della Bellini prethodnici na koje se u ovom djelu oslanjao bili su Bartol Kašić sa svojom prvom hrvatskom tiskanom gramatikom pod naslovom *Institutionum linguae illyricae libri duo* ili, skraćeno, *Institutiones linguae illyricae* i Jakov Mikalja sa svojim *Blagom jezika slovinskoga*. Kašićeva gramatika je objavljena u Rimu 1604. godine, a trebala je pomoći isusovcima upućenim u hrvatske zemlje kao misionari vjere i naučavanja. Pisana je latinskim jezikom, bez prethodnog uzora u hrvatskom jeziku, a temelji se na jeziku štokavsko-čakavske književnosti jugoistočnog kompleksa. Odabravši štokavski dijalekt napravio je prve korake hrvatske jezične standardizacije. *On uvijek želi prezentirati onaj hrvatski književni izraz koji je, po njegovu mišljenju, bio najbliži najboljemu, kako bi ga razumjelo što više hrvatskih govornika.*⁴ Tako je Kašić položio dobre temelje hrvatskoj gramatičarskoj literaturi i s pravom zaslužio naziv „otac hrvatske gramatike“. Stazom Bartola Kašića krenuo je i Jakov Mikalja koji je 1649. godine izdao trojezični rječnik pod nazivom *Blago jezika slovinskoga* i gramatiku talijanskog jezika pod naslovom *Gramatika talianska ukratko ili kratak nauk za nauciti latinski*. I ta gramatika napisana je sa svrhom da

---

⁴ Moguš, Milan, *Povijest hrvatskoga književnoga jezika*, Nakladni zavod Globus, Zagreb, 2009. str. 90.

pomogne našim učenicima koji su odlazili na daljnje školovanje u Italiju. Kao i Kašić, Mikalja je također kao ishodišni jezik uzeo hrvatski. Mikalja je, za razliku od Kašića, otišao malo dalje pa je navodio i po nekoliko značenja jedne riječi. Naprimjer, *znati* može značiti i *umjeti* i *biti vješt* i *poznati* i *razumjeti se* te se kod svake takve natuknice nalaze talijanski i latinski ekvivalenti.⁵

Mnogi su Della Belli zamjerali što se previše ugledao na prethodne gramatike, no nije mu bilo za zamjeriti budući da mu hrvatski jezik nije bio materinji. Njegova gramatika i rječnik tada su bili prijeko potrebni jer je od pojave Mikaljina štokavskoga rječnika prošlo gotovo osam desetljeća, a od prve i jedine Kašićeve gramatike pune 124 godine. Autorica pogovora Della Belline gramatike Darija Gabrić-Bagarić ima drukčiji pogled na Della Bellin gramatički opis hrvatskog jezika. Ona tvrdi da možda i ima istine u Bosančevu tekstu, te da su Kašić i Mikalja zasigurno bili Della Bellini uzori, ali dodaje i jednu bitnu razliku, a to je činjenica da *Kašić hrvatski jezik opisuje s pozicije autoriteta, a Della Bella s pozicije korisnika čiju kompetenciju podržavaju primjeri iz govora i književni izvori.*⁶ Ljiljana Kolenić u svojoj knjizi *Pogled u strukturu hrvatske gramatike* također ocjenjuje Della Bellin rad: *Della Bellina gramatika nasljeđuje na gramatičarski rad Bartola Kašića, ali gramatičkim opisom donosi i neke novine koje znače korak naprijed u odnosu na Kašićevu gramatiku.* Della Bella na molbu nadbiskupa Cosima odabire dvadesetak književnika, najviše dubrovačkih, čija djela navodi ispred gramatike i rječnika. Bio je među prvim hrvatskim leksikografima koji je donio popis izvora korištenih pri izradi gramatike, no i za tu ideju su ga optuživali jer je preuzeta iz jednog talijanskog rječnika. Većina pisaca na tom popisu pripada dubrovačkom krugu, što ne iznenađuje budući da je većinu svog života proveo u Dubrovniku. Pisci koje odabire živjeli su u razdoblju od druge polovice 15. st. do prve polovice 16. st., a svoja djela ostvarili tijekom 16. i 17. st. Dubrovački krug čine Miho Bunić-Babulinov, Dživo Bunić Vučić, Marin Burešić, Andrija Čubranović, Nikola Dimitrović, Džore Držić, Marin Držić, Ivan Gundulić, Frano Lukarević-Burina, Maroje Mažibradić, Šiško Menčetić, Vladislav Menčetić, Ignjat Đurđević, Anđeo Gučetić, Nikola Nalješković, Dinko

---

⁵ Moguš, Milan, *Povijest hrvatskoga književnoga jezika*, Nakladni zavod Globus, Zagreb, 2009. str. 118.

⁶ Gabrić-Bagarić, Darija, Pogovor u: *Istruzioni grammaticali della lingua Illyrica*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 2006., str. 132.

Ranjina, Mavro Vetranović, Dominko Zlatarić i Junije Palmotić. Dalmatinski krug čine Petar Hektorović (Hvar), Matija Alberti (Split), Ivan Ivanišević (Hvar), Aleksandar Komulović (Split), Matija Alberti (Split) i Bartol Kašić (Pag). Budući da je Della Bella bio sljedbenik Bartola Kašića, odnosno, isusovačkog pogleda na jezik, također je birao literaturu u kojoj je hrvatski jezik najljepše izražen.

Ovaj ilirski rječnik Della Bella je posvetio mletačkom upravitelju Dalmacije Karlu Pisaniju, koji je u te tri godine zaslužio poštovanje cijelog kraja zbog svoje izvrsne uloge upravitelja i oca. U posveti Della Bella ističe neizmjernu zahvalnost i poštovanje prema Ekscelenciji te nadu da će ovaj rječnik dobro poslužiti cijeloj Dalmaciji. Nakon obraćanja Ekscelenciji, autor se obraća čitatelju gdje priznaje koliko je mukotrpnog posla i strpljenja trebalo da ovaj rječnik bude u rukama onih koji su ga priželjkivali. Ističe da će onima koji se žele posvetiti apostolskim službama u misijama, gramatičke upute i rječnik dobro poslužiti da nauče ilirski jezik i da dobro izgovaraju riječi.⁷ Za dobar izgovor riječi važni su naglasci čije pravilno obilježavanje posebno ističe. Radi toga je u gramatici nastojao što bolje prikazati naglasni sustav, što će se kasnije detaljnije opisati. U posveti čitatelju autor nigdje ne navodi rječnik *Blago jezika slovinskoga* niti gramatiku *Institutionum linguae Illyricae libri duo* kojima se morao služiti pri izradi gramatike. Prije gramatičkih uputa donose se i podaci o tiskanju gramatike te potpisi onih koji su to odobrili.

RAZRADA

5. GRAFIJA, PRAVOPIS I NAGLASNI SUSTAV

Della Bellina gramatika podijeljena je na 24 poglavlja koja su dodatno podijeljena na paragrafe s brojčanim uputama. U uputi od I. do V. iznosi grafeme ilirskog jezika i njihove fonemske vrijednosti koje u tablici izgledaju ovako:

---

⁷ Della Bella, Ardelio, *Istruzioni gramaticalli della lingua Illirica*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 2006., str. 13.

Tablica I.

/c/ = z	zjelo, zrikva
/č/ = c, cj	cjovjek, cjoban, farcjan, màc, kopâc, orâc
/ć/ = ch, cchj, chj	suproch, uvuchi, buduchi, kucchja, hocchju, vecchje, trenuchje, kchjer, vjechje
/ʒ/ = gh, ghj, (dj)	slaghi, mlaghi, slaghja, mlaghja
/g/ = g, gh	luga
/i/ = i, ij, (j)	mir, misliti, stvari, zijd, stvarij, ucij, bjen
/j/ = j	jedan ,ja, jàbuka
/l/ = gl, glj, (lj)	gljubiti, priateglju, gljudem, voglja, glubavim, haglina
/ń/ = gn, (nj)	magne, kogn, gnegov, govorenje, spasenje, cignenje
/r̥/ = ar	svarha, garmi, harta, darva, garmi
/š/ = fcj, fc, ss	duscnik, uduscitti se, Poissana
/u/ = u	kucchja, poxuda
/v/ = v	vidim, govorim, vojvòda
/z/ = ʒ	ʒafto, ʒima, raʒabratti
/ž/ = x	xèna, xèglja, raʒlòxitti, xalós, xivot,

Jednačenje po zvučnosti u ovoj gramatici nije registrirano što se vidi na primjerima *sladki, prisladki, robce, zaduscbinu*. Iznimka je primjer *gozba* (gosba<gostba) gdje je glasovna promjena provedena. Uz paradigmu imenice *otac* objašnjava da se glas *t* ne mora izgovoriti, pa G jd. ima tri oblika: *otza, ozza* i *oza*, dok se kod drugih imenica redukcija ne provodi: *sirotce, sudzu*. Bilježenje intervokalnoga *j* nedosljedno je provedeno, a ukratko se može opisati ovako: u

inicijalnoj i finalnoj poziciji bilježi se *j*, kao i iza suglasnika, a u slučajevima *i+samoglasnik*, *samoglasnik+i* izostavljeno je *j*. Tablica ukratko pokazuje podjelu.

Tablica II.

inicijalna i finalna pozicija	je, jeste, moj, tvoj, svoj
iza suglasnika	gljubljen, gljubjasce
i+samoglasnik	biah, razumiah, biem, biesc
samoglasnik + i	boim se, koi

Naglascima se bavi u uvodu i u poglavlju XXIV. koji naziva *Nekoliko pravila za pravilan izgovor ilirskih riječi*. Naglaske naziva „dušom riječi“, a naglasni sustav, prema tradiciji, dijeli na tri naglaske: ` (gravis), ^ (cirkumfleks) i ´ (akut).

Tablica III.

Gravis	pàs, tih, svàrha, ponòsno, ižkinuti
Akut	Žlátó, Žéz, takí, millós
Cirkumfleks	rûka, brâda, sùd, imâh, kažâti

Važno je napomenuti da je Della Bella uočio da neke riječi s promjenom naglaske mijenjaju značenje što se vidi na primjeru *Lúka/lûka*, gdje i veliko slovo pomaže shvatiti razliku. Također je uočio da oblici pojedinih riječi mogu imati različit naglasak, odnosno da riječi mijenjaju naglaske u kosim padežima. O tome je opširnije pisao u poglavlju XXIV. gdje je navodio pravila za genitive množine imenica muškog, ženskog i srednjeg roda, ovisno o završecima. U tablici IV. se donose primjeri takvih imenica.

Tablica IV.

N jd.	G jd.	G mn.
mrnaar	mrnâra	mrnâraa
lònac	lònca	lonàcaa
stvoritelj	stvoritèlja	stvoritéljaa
težâk	težâka	težâkaa
blatto	blatta	blátaa

Iz tablice se može zaključiti da bi opće pravilo bilo da sve imenice svih rodova, ako u nominativu jednine nemaju cirkumfleks i ako se ne izgovaraju s dužinom, tada ni u G jd. ni u G mn. nemaju cirkumfleks. One imenice koje se u nominativu izgovaraju s dužinom zahtijevaju cirkumfleks u množini. U ovom poglavlju pisao je i o pridjevima te uočava da oni pridjevi sa završetkom *–ski* u nominativu zahtijevaju akut na posljednjem slogu. Ako akuta nema onda je to prilog.

6. MORFOLOGIJA

6.1. IMENICE

Analizom Della Belline gramatike može se uočiti da je imenice razvrstao na tri vrste prema završetku G jd.; u prvoj deklinaciji on završava na *–a*, u drugoj na *–e*, u trećoj na *–i*. Imenice i pridjevi u jednini imaju sedam padeža, a u množini osam. Osmi padež izražava mirovanje u mjestu s prijedlogom *ù*, npr. *Stoje ù kućah*, a u jednini taj se padež zamjenjuje dativom s prijedlogom *ù*, npr. *Stoji ù kući*.⁸

I. deklinacija

---

⁸ Della Bella, Ardelio, *Istruzioni gramaticalli della lingua Illirica*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 2006., str. 33.

Tablica V: Primjer opće imenice muškog roda

	Jednina	Množina
Nom.	ovi vjètar	vjètri
Gen.	vjètra	vjetára
Dat.	vjètru	vjètrom ili vjètrim
Ak.	vjètra ili vjetar	vjètre
Vok.	o vjètre	o vjètri
Ab.	od vjètra	od vjetára
7. p.	s vjètrom	s vjètrima i s vjètrimi
8. p.		u vjètrîh ili vjètrjeh

Della Bella napominje da u nekim mjestima G mn. završava na *-ov*, ali preporučuje oblik s nastavkom *-a*. D mn. završava na *-om/-em*, s tim da je Della Bella uveo i nastavak *-im* u muškom i srednjem rodu. Primjeri su *vjetrim, danim, stadim, milostim*. L mn. ima ikavsku i jekavsku inačicu: *ocih/ocijeh, vjetrih/vjètrjeh, vremenih/vremenjeh*. Kao primjer nepravilne imenice donosi imenicu *dan* koja dolazi s dvostrukom deklinacijom, starom i novom: *dana/dneva, danu/dnevu, dane/dneve, danom/dnevom, dni/dnevi, dana/dni, danom/danim/dnevom/dnevim, dane/dneve/dni, dani/dnevi/dni, danima/dnevima, danjeh/dnevjeh, dan*.

II. deklinacija

U ovu deklinaciju spadaju osobne ili opće imenice muškog i ženskog roda koje imaju završetak *-e* u G. mn. Kao primjeri navedene su imenice *Marija, vojvoda, riba, mati i kći*. D mn. isključivo je sa starim nastavcima: *vojvodam, ribam, materam, kćeram*. U I mn. I. i II. deklinacije kod nekih imenica također postoje dvostrukosti: *s vjetrima/vjetrimi, s ribami/ribama, s materami/materama*. Imenice ove deklinacije koje završavaju na *-ga*, kao što je *sluga*, u D. ne moraju imati glasovnu promjenu, odnosno mogu završavati na *-gi* ili na *-zi*: *slugi* ili *sluzi*. Važno je naglasiti da Della Bella, za razliku od svojih prethodnika, uočava problem kongruencije zbirne imenice

i glagola. Kod imenice *gospoda* upozorava na nepravilnu kongruenciju te naglašava da se ta imenica slaže s glagolskim oblikom u množini koji glasi *gospoda razgovaraju, gospoda su naredili*.

III. deklinacija

Imenice ove deklinacije su ženskog roda i opće koje u nominativu završavaju na neki suglasnik. Genitiv, različit od onoga u drugim deklinacijama, završava na *-i*. Odmak od prijašnjih gramatika Della Bella postiže i uočavanjem jednakosti G. i A. jd. imenica m.r. koje znače živo, odnosno N i A jd. za neživo. Tu razliku uočava kod odnosnih zamjenica.

6.2. PRIDJEVI

Della Bella prepoznaje tri vrste pridjeva: opisne, koji znače različite osobine i odgovaraju na pitanje *kakav?*, gradivne, koji znače tvar ili građu predmeta na koji se odnose i odgovaraju na pitanje *koji?* i posvojne, koji označuju pripadanje ili podrijetlo predmeta na koji se odnose i odgovaraju na pitanje *čiji?*.⁹ Ne imenuje ih i ne prepoznaje gramatičku odrednicu vida, nego ih razlikuje po završetku, kao pridjev koji se završava na suglasnik (*dobar*) i onaj koji na kraju ima samoglasnik (*dobri*). Primjeri koje izlaže su na razini sintakse pa stoji pravilo da pridjev kao predikatno ime uvijek ima neodređeni vid, a kao atribut određeni. Razlika u uporabi definira se kao veza s glagolom jesam (*Petar jest dobar*), ili kao veza izravno s imenicom (*Mladi čovjek trči brzo*). Kod stupnjevanja pridjeva naglašava da se komparativ tvori od pridjeva koji završavaju na *-i* uz dodavanje suglasnika *j*. Npr. *svéti-sveti(j)i, stári-stari(j)i*. Iznimke su komparativi koji se ne tvore od pozitiva čije komparativno značenje opisuje svezom *veće+pozitiv*. Superlativ tvori dodavanjem nastavka *pri* pozitivu, npr. *sladki – prislàdak* ili *prisladki*.

Također ističe da pridjevi u množini imaju ikavsko/ijekavske varijante i višestruke oblike u instrumentalu. Npr. N mn. *dobri*, G mn. *dobrijeh/dobrih*, D mn. *dobrim/dobrjem*, L mn. *u dobrjeh/dobrih*, I mn. *s dobrjem/dobrimi/dobrjema*.

---

⁹ Babić, Stjepan; Brozović, Dalibor; Škarić, Ivo; Težak, Stjepko, *Glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika*, Nakladni zavod Globus, 2007., str. 422.

6.3. ZAMJENICE

Della Bella zamjenice dijeli na šest vrsta: lične, pokazne, posvojne, odnosne, neodređene i upitne. Kroz paradigme zamjenica donose se stari oblici te nema neke posebne dosljednosti u njihovu opisu. Kod posvojne zamjenice *njihov* upozorava da *se oblici te zamjenice moraju koristiti kad je više onih kojima pripada stvar ili osoba u jednini, npr. njihov meštar*.¹⁰ Skraćene oblike donosi kod posvojnih zamjenica *moj* i *tvoj* (*ma, me, tva, tve*) i odnosne zamjenice *koji* (*ki, ka, ke*). U zamjenice ubraja i posvojni pridjev *našinski* koji označuje čovjeka, ženu ili stvar iz nečijeg kraja. Neobičan oblik zabilježen u tadašnjih pisaca je i zamjenica *čigov* u značenju *čiji*. Navodi i sklonidbu neodređene zamjenice *vas* koja potječe od staroga slavenskog *v6s6*. Tek u novije vrijeme došlo je do metateze, odnosno zamjene mjesta glasova u skupu *vs>sv*, pa sada glasi *sav*.

6.4. BROJEVI

Kod popisa glavnih brojeva pažnju treba obratiti na oblike *dvadesti, tridesti, četrest*, za koje napominje da ih je bolje koristiti nego oblike *dvadeseti, trideseti* ili *četrdeseti*. Kod sklonidbe brojeva mogu se uočiti dvostrukosti: *dvjeh – dvih, trjeh, trih, četirijeh – četirih, objeh – obih*. Kao primjer uzima se deklinacija broja *dvá*.

Tablica VI.

Nom.	dvá, dvi(j)e, dvá
Gen.	dvjeh ili dvih
Dat.	dvjém ili dvim
Ak.	dvà, dvje, dvà
Vok.	ò dva, dvi(j)e, dva
Ab.	od dvjeh ili dvih

---

¹⁰Della Bella, Ardelio, *Istruzioni gramaticalli della lingua Illirica*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 2006., str. 51.

7. p.	s dvjemi ili dvimi
8. p.	ù dvjeh ili dvih

Della Bella uočava i pravilo po kojem uz brojeve *dva, tri i četiri ide* G jd., što objašnjava primjerom *dva čovjeka*. Od broja *pet* nadalje brojeni predmet je u G mn.: *pet žena*. Na kraju sklonidbe svakog broja na tvorbenoj razini pokazuje vezu između glavnoga broja i brojevnih imenica tako što tvrdi da se *od dva izvode dvoji, dvoje, dvoja i imenica dvojica, dvojice*.¹¹

Della Bella uočava i pravilo po kojem uz brojeve *dva, tri i četiri ide* G jd., što objašnjava primjerom *dva čovjeka*. Od broja *pet* nadalje brojeni predmet je u G mn.: *pet žena*. Na kraju sklonidbe svakog broja na tvorbenoj razini pokazuje vezu između glavnoga broja i brojevnih imenica tako što tvrdi da se *od dva izvode dvoji, dvoje, dvoja i imenica dvojica, dvojice*.¹²

6.5. GLAGOLI

Mnogi kritičari tvrde da se kod Della Bellinog opisa glagola najviše vidi oslanjanje na gramatičarsku tradiciju. Kao i Kašić, podijelio je glagole na tri vrste, a kao polaznu točku za takvu podjelu uzeo je nastavak 1. lica indikativa prezenta, koji kod nekih glagola završava na *-am*, kod drugih na *-em*, a kod trećih na *-im*. Kod gramatičkog opisivanja glagola Della Bella je opširan te svako od vremena detaljno opisuje. U opis je uveo i kategoriju participa i gerundija što je također posljedica ugledanja u Kašićevu gramatiku. Kako bi konjugacija glagola bila preglednija donosi se tablica prve konjugacije na primjeru glagola *imàti*.

---

¹¹ Gabrić-Bagarić, Darija, Pogovor u: *Istruzioni grammaticali della lingua Illyrica*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 2006., str.147.

¹² Gabrić-Bagarić, Darija, Pogovor u: *Istruzioni grammaticali della lingua Illyrica*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 2006., str.147.

Tablica VII.

Infinitiv	Imàti		
Indikativ	Imám	Imáš	Imá
Preterit imperfekt	Imáh	Imáše	Imáše
Aorist	Imàh	Imàh	Imà
Preterit perfekt	Imáo sam	Imào si	Imáo je
Preterit pluskvamperfekt	Bi(j)áh imáo	Bi(j)še imáo	Bi(j)áše imáo
Futur I.	Imàti éu	Imàti éeš	Imàti ée
Futur II.	Budem imào	Budeš imào	Bude imào
Imperativ	Imáj	Imáj	Imájmo
Optativ	Ó dá imam	Ó dá imaš	Ó dá ima
Konjuktiv	Dà imám	Dà imáš	Dà imá
Gerund	Imajúći	Imajúći	Imajúći

Razlika u odnosu na suvremeni hrvatski jezik ističe se u imperfektu koji je Della Bella posebno naglasio. Prve tri osobe jednine i 3. osoba množine jednake su kao i u današnjim gramatikama, a 1. i 2. l. mn. redovito dolaze s nastavcima –*homo*, –*hote* u svim glagolskim vrstama. *Riječ je o starim imperfektivnim nastavcima na –homo, –hote, a malobrojni čakavski govori što još do danas imaju imperfekt kao živu kategoriju, rabe te imperfektivne nastavke čak i u aoristu.*¹³

¹³ Kolenić, Ljiljana, *Pogled u strukturu hrvatske gramatike*, Tisak Grafika, Osijek, 2003., str. 47.

Konjuktivu Della Bella uz *da*, dodaje još i *budući da* i *kad* te on još može glasiti i *budući da já imám*.

Futur I. Della Bella u gramatici u indikativu tvori od punoga infinitiva i nenaglašenog prezenta glagola *htjeti*, ali napominje da se *-i* može odbaciti iz infinitiva i reći *imat ću*.

Tvorba futura II. sastoji se od dvovidnog prezenta glagola *biti* i infinitiva glagola ili glagolskog pridjeva radnog na *o*: *budem imati/imao*. Takva tvorba donijela je poboljšanje u opis glagolskih vremena, a oblik *budem imati* koristi se i danas diljem Dalmacije. U književnom se jeziku futur II. tvori samo na jedan način, i to od trenutnog prezenta glagola *biti* i pridjeva radnog glavnoga glagola, a u čakavskom je osim tog načina moguće futur II. tvoriti pomoću infinitiva glavnog glagola.¹⁴

U tvorbi imperfekta kod glagola III. konjugacije donosi mnoštvo primjera, među njima i svršene glagole kao što su *pogoditi*, *svršiti* i *dvignuti*, iako je kasnije u poglavlju XV. pisao o nepotpunim glagolima kojima nedostaju prezent i imperfekt. Darija Gabrić-Bagarić u pogovoru ove gramatike tvrdi da imperfekt svršenih glagola koje Della Bella navodi nije ovjeren, budući da se takvi glagoli nadomještaju prezentom i imperfektom drugog glagola s istim značenjem.

Prezent se uglavnom tvori kao i danas. Iznimke su glagoli *moći* i *hoću* koje obrađuje kao nepravilne, a koji mogu glasiti *hoću* i *možem*. Za prvi navodi tri lika infinitiva: *htjeti*, *hotiti*, *hotjeti*, a za drugi je specifično da 1. l. prezenta glasi *možem* s napomenom da se više govori *morem* ili *moğu*.

Perfekt se tvori od glagolskog pridjeva radnog i nesvršenog prezenta glagola *biti*. Tako se perfekt tvori i danas. Međutim, razlika je u tome što glagolski pridjev radni u jd. mr.može završavati na *l* i na *o*: *imal sam*.

6.6. PRILOZI

Odmah u uvodu Della Bella dijeli priloge mjesta na one koji znače mjesto, cilj i put odvijanja radnje, što je odlika i današnje književnojezične norme. Dijeli ih na

---

¹⁴ Kolenić, Ljiljana, *Pogled u strukturu hrvatske gramatike*, Tisak Grafika, Osijek, 2003., str. 49.

upitne, potvrdne, priloge nijekanja, dozivanja, potvrđivanja, pokazivanja, uspoređivanja, spajanja, odvijanja, zabranjivanja, sumnje, sličnosti, različitosti, slučajnosti, redosljeda, pohvale i vremena. Za svaku vrstu donosi mnogo primjera od kojih je najzanimljiviji arhaični prilog *barxe* sa značenjem *možda*.

6.7. PRIJEDLOZI

*Prijedlozi su pomoćne gramatičke riječi koje označuju podređenost jedne punoznačne riječi drugoj i time izriču međusobni odnos predmeta ili radnji koje izriču punoznačne riječi. S prijedlozima dolaze samo zavisni padeži, a to su svi osim nominativa i vokativa, i to najčešće genitiv, najrjeđe dativ, a lokativ se upotrebljava samo s prijedlozima.*¹⁵ Za potrebe ovoga rada obradit će se oni kod kojih postoje dvojbe ili nepravilnosti.

Prvi takav prijedlog je prijedlog *ú* koji se u 18. stoljeću nekada koristio na mjestima gdje bi suvremeni govornik upotrijebio prijedlog *kod*. Primjer koji Della Bella navodi je *u Marije stoji*, što bi danas glasilo *kod Marije stoji*. Doduše, i danas se prvi oblik koristi, ali je stilski obilježen, pobuđuje starinski ugođaj i arhaičan je. Također napominje da je prijedlog *ú* obavezan uz imenice koje označuju kretanje: *Poša je ù pakó*. Kada izražava vrijeme, slaže se samo s akuzativom: *ù oni čas*.

Prijedlog *s* rabi se uz genitiv u uzročnom značenju: *S Petra sve je došlo*. Suvremeni govornik vjerojatno bi rekao *Od Petra sve je došlo*.

Della Bella ne bilježi vezu prijedloga *za* i infinitiva, koju iz standardnoga jezika jezični savjetodavci protjeruju već godinama. Prijedlog *kroz* je jedan od triju prijedloga koji zahtijevaju samo akuzativ, a njime se izriče mjesto vršenja radnje u cjelini. U gramatici, Della Bella navodi primjer *kroz ovu stvar* za ženski rod, *kroz mnoga dobra djela* za srednji rod i *kroz koi uzrok* za muški rod.

---

¹⁵ Babić, Stjepan; Brozović, Dalibor; Škarić, Ivo; Težak, Stjepko, *Glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika*, Nakladni zavod Globus, 2007., str. 558.

*Prijedlog je k u ranijim razdobljima razvitka hrvatskog jezika imao znatno više značenja i bio češće upotrebljavan nego u suvremenom hrvatskom jeziku.*¹⁶ Taj se prijedlog rabi uz dativ i najčešće izražava kretanje prema mjestu, odnosno potpuno približavanje tijela predmetu pa tako u gramatici nalazimo primjer *došao je k meni*. Della Bella napominje da se prijedlog *k*, kao i prijedlog *s* treba pisati s apostrofom. U suvremenom hrvatskom jeziku prijedlog *k* se sve češće zamjenjuje prijedlogom *prema* i *kod* ili se ispušta iz rečenice. Druga rečenica navedena u gramatici glasi *Obràti se k Bogu*. U njoj bi suvremeni govornik ispustio prijedlog te bi rečenica glasila *Obrati se Bogu*.

Uz prijedlog *po* Della Bella donosi nekoliko padežnih veza, uglavnom istih kao u suvremenom jeziku: *po zakonu*, za izražavanje sredstva: *Poslao sam knjigu po Petru*, uz glavni broj u značenju neke količine: *Daj svakome po jednu jabuku*. Primjeri kao što su *po smrti*, *po Božiću*, u značenju *nakon*, norma suvremenog hrvatskog jezika zabranjuje.

Della Bella navodi i prijedlog *ván* koji suvremena norma tretira kao prilog, a kao prijedlog preporuča samo *izvan*. *Ván* je jednoznačno s *izván* što vidimo na primjeru *Izván sebe*.

Od + G uz glagole govorenja, osjećanja i sličnih značenja nije zabilježio. Bilježi primjer *Od straha*, no bez šireg konteksta iz kojeg bi uočili o kojoj vrsti glagola se radi.

7. SINTAKSA

U posljednjem poglavlju Della Bella se bavi sintaksom iako nigdje nije naznačio da se bavi sintaktičkim pitanjima. Bavi se odnosnim zamjenicama *koji/kojega* u A jd. te tako prvi među hrvatskim gramatičarima uočava razliku u njihovom korištenju. Nešto oskudnije govori o pasivu gdje napominje da on traži dopunu u ablativu s prijedlogom *od*. Više se bavio rekcijom, sposobnošću glagola da u rečenicu uvede riječ u točno određenom padežu. Na par stranica donosi popise glagola s posebnom konstrukcijom

---

¹⁶ Rišner, Vlasta, *Iz jezične prošlosti i sadašnjosti*, Matica hrvatska, 2006., str. 102.

među kojima je posebno zanimljiv glagol *mrziti*. Della Bella donosi primjer prijedložnog akuzativa na mjestima na kojima suvremena norma ima besprijedložni. Primjer promjene rekcije donosi se u tablici VIII.

Hrv. jezik u 18. st.	Suvremeni hrv. jezik
mrziti nà grijeh	mrziti grijeh
mrzim nà tebe	mrzim tebe

Glagol *vidjeti* može imati dopunu u besprijedložnom akuzativu koji je zamjenjiv instrumentalom: *Vidim te dobitnika/Vidim te dobitnikom*.

Dvoznačan je i glagol *oprostiti* koji s dativom znači 'oprostiti': *Ja sam Petru oprostio*, a s akuzativom znači 'pustiti na slobodu': *Oprostio sam Petra*.

Braniti ima značenje 'zabraniti': *Branim tebi da ne ideš* i značenje 'pružati zaštitu': *Divica Marija nas brani*.

Uz glagol *biti* donosi primjere s dativom: *Bolje je biti progonjenu nego pomilovanu*, koji u suvremenom jeziku nije ovjeren.

Glagol *zahvaliti* također traži dopunu u dativu: *Zahvalite Bogu*, ali ne bilježi ga u povratnom obliku.

Della Bella iz starodubrovačkoga govora izdvaja i neke glagole koji su istisnuti iz suvremenog jezika kao što je glagol *hajati (se)* u značenju mariti i glagol *vjeriti se* koji je zamijenjen oblikom *zaručiti se*.

8. ZAKLJUČAK

Analiza gramatike pokazala je promjene u morfologiji imenica, pridjeva, zamjenica, brojeva, glagola, priloga i prijedloga u hrvatskom književnom jeziku osamnaestog stoljeća u odnosu na suvremeni jezik.

Razlike u odnosu na suvremeni jezik vide se u različitom broju padeža kojih u množini ima osam jer se osmi padež u jednini zamjenjuje dativom s prijedlogom *u*. Najveća razlika vidi se u razlikovanju glagolskih vremena. Della Bella uvodi gerund i particip; preobrazbom participa u hrvatskom jeziku dobivaju se glagolski prilozi i glagolski pridjevi, a preobrazbom gerunda glagolski prilozi ili imenice. Futur II. također se razlikuje od suvremenog futura jer sadrži infinitiv ili glagolski pridjev radni koji se danas još koriste u čakavskim govorima. Imperfekt se razlikuje samo u 1. i 2. l. množine jer dolazi s nastavcima *-homo* i *-hote*. Della Bella koristi i neke glagole koji su istisnuti iz suvremenog jezika kao što su *hajati* i *vjeriti se*, a glagol *zahvaliti* nema povratni lik.

Prvi dio rada prikazuje važnost ove gramatike jer koristi primjere iz dubrovačkog govora koji je upravo u ovom djelu po prvi puta opisan u svojoj dijakronijskoj i sinkronijskoj perspektivi. U drugom dijelu rada prikazan je odmak od Kašićeve gramatike te Della Bellino sasvim novo tumačenje jezičnih pojava što se očituje u uočavanju kategorije živosti, kategorije glagolskog vida, podjeli pridjeva na određene i neodređene te da pridjev i prilog tvoren od njega mogu biti u opoziciji po kvantiteti. Posebnu važnost pridodavao je Della Bella naglasnom sustavu; uočio je da naglasak ima razlikovnu funkciju, da neke imenice mijenjaju naglasak u kosim padežima te da se neodređeni i određeni lik u opisnih pridjeva razlikuju po naglasku.

8. LITERATURA

1. Babić, Stjepan; Brozović, Dalibor; Škarić, Ivo; Težak, Stjepko, *Glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika*, Nakladni zavod Globus, 2007.
2. Brozović, Dalibor, *Povijest hrvatskoga književnoga i standardnoga jezika*, Školska knjiga, 2008.
3. Della Bella, Ardelio, *Istruzioni gramaticalli della lingua Illirica*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 2006.
4. Gostl, Igor. *Aneksna leksikografija XVIII. stoljeća*, u *Filologija* : časopis Razreda za filološke znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, br. 30/31(1998), str. 41-46.
5. Kolenić, Ljiljana, *Pogled u strukturu hrvatske gramatike*, Tisak Grafika, Osijek, 2003.
6. Moguš, Milan, *Povijest hrvatskoga književnoga jezika*, Nakladni zavod Globus, 2009.
7. Putanec, Valentin, *Dva osnovna paralelna smjera u povijesnom razvoju hrvatske leksikografije : totalna i parcijalna leksikografija*, u *Filologija* : časopis Razreda za filološke znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, br. 30/31(1998), str. 127-132
8. Rišner, Vlasta, *Iz jezične prošlosti i sadašnjosti*, Matica hrvatska, 2006.
9. Tafra, Branka, *Jezikoslovna razdvojba*, Matica hrvatska, 1995.
10. http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=81940
11. http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=82241
12. http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=34707